

УДК 378.001.1

DOI: 10.18524/2413-9998.2021.3(49).265750

В. М. Запорожан,

доктор медичних наук, професор,
академік НАМН України,
ректор Одеського національного медичного університету
Валіховський пров., 2, м. Одеса, 65082, Україна
e-mail: office@onmedu.edu.ua

В. Г. Марічерда,

доктор медичних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної роботи
Одеський національний медичний університет
Валіховський пров., 2, м. Одеса, 65082, Україна
e-mail: valmar@i.ua

Т. О. Рекун,

кандидат медичних наук, доцент
доцент кафедри гістології
Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова
вул. Пирогова, 56, м. Вінниця, Вінницька область, 21018, Україна
e-mail: vernset@ukr.net

О. В. Казимір,

магістр психології, старший психолог з особливих доручень
відділу психологічного забезпечення управління кадрового забезпечення
Головного управління Національної поліції в Одеській обл.
Єврейська вулиця, 12, Одеса, Одеська область, 65000, Україна
асистент кафедри симуляційних медичних технологій
Одеський національний медичний університет
Валіховський пров., 2, м. Одеса, 65082, Україна
e-mail: odsimcentre@gmail.com

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ МЕДИЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

У статті здійснено аналіз мотиваційних причин успішного навчання здобувачів вищої освіти медичного університету, ступеня усвідомлення ними майбутньої професійної діяльності, переваг та недоліків обраної професії. Дослідження було здійснено з метою вивчення трансформації мотиваційних установок та цінностей здобувачів 5–6 курсів медичного університету під впливом освітнього середовища. Використовувалися результати анкетування 450 респондентів за самостійною розробленою анкетною з питаннями напівзакритого типу.

Ключові слова: навчальна та професійна мотивація, здобувачі вищої освіти, медичний університет, освітнє середовище.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сьогодні в українському суспільстві простежується стійка тенденція, яка спрямована на посилення вимог, що висуваються до особистісних якостей та професійних компетенцій фахівців галузі охорони здоров'я.

Професійна кваліфікація сучасного медичного працівника визначається:

- 1) рівнем освіти, що підтверджується відповідними документами про освіту;
- 2) реальною здатністю медичного працівника виконувати доручену йому роботу в межах професії, що перевіряється безпосередньо при виконанні медичним працівником трудових обов'язків;
- 3) підвищенням професійного рівня в процесі трудової діяльності, що може підтверджуватися стажем роботи, особливими професійними здобутками медичного працівника, проходженням додаткового практичного стажування та теоретико-практичного навчання із отриманням підтверджувальних документів тощо [3].

Проте, окрім професійної кваліфікації, знань та професійних компетентностей, сучасні медичні фахівці, потребують розвинені особистісні якості, зокрема критичне та дивергентне мислення, стресостійкість, вміння працювати у мультифункціональній команді, самомотивація та самоконтроль тощо. Відтак, важливим для сучасного медичного фахівця є не просто володіння спеціальними фаховими знаннями та навичками, а і наявність емоційного інтелекту, тобто «здатності розуміти, усвідомлювати і управляти власними емоціями, своєю мотивацією, думками і поведінкою, регулювати свій емоційний стан, а також вміння управляти емоційними станами інших людей, помічати їхні актуальні потреби», зокрема й підлеглих, колег та пацієнтів.

Проте важливо пам'ятати, що іншою ключовою вимогою до сучасного фахівця в галузі охорони здоров'я є безперервний професійний розвиток, тобто такий фахівець має навчатися та розвиватися протягом усього свого професійного життя.

Таким чином, формування медичного фахівця відбувається водночас під впливом безлічі різноманітних чинників, що перебувають у складній взаємодії: освітнє та професійне оточення, виховання, навчання тощо [1; 4]. Сукупність чинників освітнього середовища, що спонукають суб'єктів освітнього процесу до професійно-особистісного розвитку та саморозвитку, визначається як професійно та особистісно стимулююче середовище. Особливий внесок у цей процес вносить освітнє середовище медичного університету, тобто «сукупність соціальних, культурних, а також спеціально організованих в освітній установі психолого-педагогічних умов, у результаті взаємодії яких із індивідом відбувається становлення особистості» [5]. З іншого боку, ефективність освітнього процесу, кінцевий результат освоєння освітньо-професійної програми, ступінь готовності випускника до професійної діяльності

залежать не тільки від кількості та якості освітніх компонент, а й від ступеня виразності мотиваційної сфери, системи цінностей, особистісних якостей майбутнього фахівця. Незважаючи на науковий і технічний прогрес, досі залишаються актуальними слова Гіппократа: «Все, що є в мудрості, все це є і в медицині, а саме: зневага до грошей, сумлінність, скромність, простота в одязі, повага, рішучість, охайність, достаток думок, знання всього того, що корисно і необхідне для життя, відраза до пороку, заперечення марновірного страху перед богами, божественне перевага» [2].

Постановка завдання. Метою статті є аналіз чинників, що впливають на формування навчальної та професійної мотивації здобувачів вищої освіти медичних університетів на прикладі Одеського національного медичного університету.

Виклад основного матеріалу дослідження. На базі Одеського національного медичного університету було проведено соціологічні опитування здобувачів вищої освіти на основі самостійно розробленої анкети з метою вивчення трансформації їхніх мотиваційних установок та цінностей під впливом освітнього середовища, яке створено в університеті.

Отримана інформація аналізувалася та оброблялася за допомогою сучасних статистичних методів. Було опитано 450 респондентів – здобувачів медичного факультету № 1 та № 2 у віці від 20 до 29 років, які навчалися на п'ятому (230 осіб – 51,1 %) та шостому курсі (220 осіб – 48,9 %).

За статевою ознакою у всіх вікових групах переважали здобувачі чоловічої статі (57 %).

Іншим важливим чинником, що визначає вмотивованість здобувачів вищої освіти до навчання, є вплив сім'ї. З метою аналізу даного чинника було проаналізовано соціальний статус батьків респондентів. Так, відсоток здобувачів, у яких батьки працюють саме

в медичній сфері, становить 45,8 %, підприємці та ті, що займаються економічною, фінансовою та управлінською діяльністю – 23,2 %; державні службовці – 13 %; службовці різни типів підприємств та установ – 11 %; представники робочих спеціальностей – 5 %; не працюють – 2 %.

Статистично значущого зв'язку між віком та рівнем успішності опитаних респондентів не було встановлено. Так, у віковий період від 20 до 23 років спостерігалось зростання кількості здобувачів, які навчаються на «добре» та «відмінно» з 67 % до 73 %. Далі, в період з 24 до 25 років, рівень успішності змінювався незначно: з 84,3 % до 85 %, з подальшим погіршенням у віці 29 років, коли кількість тих, хто встигає на «добре» і «відмінно», знизилася і склала 74 %.

Найчастіша причина низьких оцінок, на думку здобувачів – це пропуски занять (36 %). Далі – невміння систематизувати інформацію (33 %), великий обсяг інформації та її складність (12 %), власна лінь (8,3 %); проблеми з організацією освітнього процесу (6,2 %), інші чинники, в тому числі форс-мажорні та пандемія (4,5 %) (табл. 1).

Таблиця 1

Чинники, що негативно вплинули на успішність здобувачів вищої освіти медичного університету

п/п	Чинник	Відсоток
1.	Пропуски занять	36 %
2.	Невміння систематизувати інформацію	33 %
3.	Великий обсяг інформації та її складність	12 %
4.	Власна лінь	8,3 %
5.	Проблеми з організацією освітнього процесу в університеті	6,2 %
6.	Інші чинники, в тому числі форс-мажорні та пандемія	4,5 %

Джерело: за результатами власних соціологічних досліджень (450 респондентів, 5-6 курс медичних факультетів Одеського національного медичного університету).

Виходячи з отриманих даних, можна зробити висновок про важливість формування у здобувачів саме мотиваційних стимулів до навчання та самонавчання, оскільки переважними чинниками, що впливають на їх успішність є «пропуски занять» та «власна лінь». Відтак, важливим завдання науково-педагогічного персоналу університету є саме розвиток такої особистісної якості як самонавчання та мотивація до навчання. Іншим чинником є саме освітній чинник – «великий обсяг інформації та її складність», а також ступінь якості організації освітнього процесу в університеті, що сьогодні має забезпечуватися загальною системою внутрішнього забезпечення якості освіти в медичному університеті.

На освітню активність здобувачів та їх поведінкові складові значно впливає ступінь усвідомлення сутності та ролі своєї майбутньої професійної діяльності. Так, аналіз усвідомлення сутності та ролі майбутньої професійної діяльності показав, що 84 % здобувачів усвідомлюють важливість своєї майбутньої діяльності, 10 % – розуміють роль своєї професії у суспільстві, проте їх досі не зрозуміла сутність та функціональна особливість такої діяльності, 4 % респондентів не замислювалися над цим питанням, а для 2 % це є не важливим, оскільки вони прагнуть лише «отримати диплом» і у майбутньому не планують працювати за фахом (табл. 2).

Іншим важливим завданням цього дослідження було проаналізувати ступінь розуміння сутності та ролі майбутньої професійної діяльності за віковою ознакою. Відповідно до отриманих даних, здобувачі до 23 років були повні оптимізму щодо своєї майбутньої професії та однозначно впевнені в тому, що вони повністю орієнтуються в її сутності; відсоток у цій віковій групі склав 93 %. Однак, дорослішаючи та усвідомлюючи обмеженість своїх теоретичних та практичних знань, кількість таких здобувачів у віці від 23 до 27 років зменшується до 67 %. Проте до 29 років, з накопиченням та

систематизацією отриманих знань та навичок, частка здобувачів, для яких зрозумілою є сутність медичної професії, досягає 92 %.

Таблиця 2

Розуміння здобувачами вищої освіти медичного університету сутності та ролі майбутньої професійної діяльності

п/п	Чинник	Відсоток
1.	Професійна діяльність фахівців в галузі охорони здоров'я відіграє важливу роль у суспільстві, функціональна особливість професії є зрозумілою	84 %
2.	Професійна діяльність фахівців в галузі охорони здоров'я відіграє важливу роль у суспільстві, функціональна особливість професії не зрозуміла	10 %
3.	Не замислювався (-лась) над цим питанням	10 %
4.	Не планую працювати за фахом	2 %

Джерело: за результатами власних соціологічних досліджень (450 респондентів, 5-6 курс медичних факультетів Одеського національного медичного університету).

У зв'язку з тим, що ступінь усвідомлення здобувачами медичного університету особистісних потреб відіграє велике значення для освоєння спеціальності, було поставлене питання, яке уточнює спонукальні причини успішного навчання. Виявилось, що, незалежно від віку, більшість опитаних респондентів (59,5 %) вказали як основну причину хорошої успішності бажання стати кваліфікованим фахівцем. Поряд з цим було встановлено, що значною є частка серед респондентів, у яких особистісне зростання і матеріальне забезпечення є найважливішими стимулами успішного навчання (15,3 %). Іншими значущими чинниками є можливість приносити користь оточуючим (13,7 %), престиж професії (6,0 %), бажання самоствердитися (3,5 %), можливість високих заробітків (0,9 %), прагнення догодити близьким родичам (0,2 %). При цьому частка

респондентів, яким важко зрозуміти мотиви свого навчання складає лише 0,3 %).

Таким чином, більшість – 73,2 % («бажання стати кваліфікованим фахівцем», «можливість приносити користь оточуючим») чітко та свідомо розуміють роль майбутньої професії, а 99,5 % чітко розуміють фактор, який стимулює їх до майбутньої професії.

Висновки та пропозиції. Відтак, в умовах сучасної реальності одним із важливих завдань професійної педагогічної діяльності є не тільки формування у здобувачів необхідного комплексу знань та практичних вмінь з усіх освітніх компонент освітньо-професійної програми, але й формування якісного освітнього середовища, яке спрямоване саме на виховання професійних якостей, формування високого пізнавального інтересу до майбутньої спеціальності для формування успішної готовності до професійної діяльності в майбутньому та стимулювання випускників до постійного вдосконалення у вибраному напрямку.

Взаємодія особистості й освітнього середовища характеризується багаторівневістю та складними взаємозв'язками, тому ефективний і повноцінний розвиток особистості у медичному університеті має відбуватися через залучення здобувачів до активної, динамічної, спрямованої на певний результат індивідуальної та самостійної інтелектуально-творчої праці [6].

Таким чином, на нашу думку, важливими системоутворюючими чинниками освітнього середовища, що впливають на формування не просто особистості здобувача та його професійного становлення, а й навчальної та професійної мотивації здобувачів вищої освіти медичних університетів є авторитет та педагогічна компетентність науково-педагогічних працівників, наявність широкого спектра якісних інформаційних ресурсів та технологій, наявність адекватної сучасним вимогам матеріально-технічного

забезпечення та навчально-методичних засобів навчання. Наявність університетських клінік та розгалуженої системи клінічних баз у медичного університету впливає не лише на формування практичних навичок, а й на відповідальності за виконану роботу, творчий та критичний підхід під час прийняття відповідних рішень, підвищується пізнавальна і клінічна активність, формує базу для подальшого навчання впродовж усього життя.

Список використаної літератури

1. Гетман Н. А., Котенко Е. Н., Усачева Е. В. Подготовка преподавателя медицинского вуза к оцениванию результатов освоения федерального государственного образовательного стандарта. *Современные наукоемкие технологии*. 2015. № 5. С. 53–57.
2. Гиппократ Афоризмы / пер. с древнегреч. В. И. Руднева. Москва : Эксмо, 2008. 397 с.
3. Кваліфікаційні вимоги до медичних працівників як суб'єктів трудового права. Медосвіта. URL: <http://medosvita.info/2021/04/24/> (дата звернення: 15.11.2021).
4. Мушников Д. Л., Свечина А. В., Груздева А. А., Козлов В. А. Профессиональная и деонтологическая компетентность медицинского персонала. *Электрон. науч.-образоват. вестн. «Здоровье и образование в XXI веке»*. 2017. Т. 19, № 1. С. 25–31.
5. Кулюткин Ю., Тарасов С. Образовательная среда и развитие личности. *Новые знания*. 2001. № 1. С. 6–7.
6. Остапенко Л. М. Освітнє середовище як впливовий чинник успішної самореалізації здобувача освіти. *Матеріали Міжвузівської науково-практичної конференції «Формування сучасного освітнього середовища: теорія і практика»*. Зб. наук. пр. / Редкол.: Н. В. Ільченко (голова) та ін. Ірпінь, 2020. 100 с. С. 13–15.

Стаття надійшла 13.10.2021 року

V. M. Zaporozhan,

Doctor of medical sciences, professor,
academician of the National Academy of Sciences of Ukraine, rector
Odessa National Medical University
Valikhovskiy lane, 2, Odessa, 65082, Ukraine
e-mail: office@onmedu.edu.ua

V. H. Marichereda,

Doctor of medical sciences, professor,
vice-rector for research and academic work
Odessa National Medical University
Valikhovskiy lane, 2, Odessa, 65082, Ukraine
e-mail: valmar@i.ua

T. O. Rekun,

PhD in medical sciences, associate professor,
associate professor of the Department of Histology
Vinnytsia National Medical University named after M. I. Pirogov
St. 56 Pyrogova Street, Vinnytsia, Vinnytsia Region, 21018, Ukraine
e-mail: vernset@ukr.net

O. V. Kazimir,

master of psychology, senior psychologist on special assignments
Department of Psychological Support of the Human Resources
Main Directorate of the National Police in the Odesa Region
Evreyska str., 12, Odesa, Odesa region, 65000, Ukraine
assistant of the department of simulation medical technologies
Odessa National Medical University
2 Valikhovskyi Ave., Odesa, 65082, Ukraine
e-mail: odsimcentre@gmail.com

**ANALYSIS OF THE INFLUENCE
OF THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT
ON THE FORMATION OF EDUCATIONAL
AND PROFESSIONAL MOTIVATION
OF STUDENTS OF MEDICAL UNIVERSITIES**

The article analyzes the motivational reasons for the successful study of medical university students, the degree of awareness of their future professional activity,

the advantages and disadvantages of the chosen profession. The research was carried out with the aim of studying the transformation of motivational attitudes and values of students of 5-6 courses of a medical university under the influence of the educational environment. The results of the survey of 450 respondents based on an independently developed questionnaire with semi-closed type questions were used.

Key words: educational and professional motivation, higher education students, medical university, educational environment.

References

1. Getman, N. A., Kotenko, E. N. & Usacheva, E. V. (2015). Podgotovka prepodavatelya medicinskogo vuza k ocenivaniyu rezul'tatov osvoeniya federal'nogo gosudarstvennogo obrazovatel'nogo standarta [Preparation of a teacher of a medical university for assessing the results of mastering the federal state educational standard]. *Sovremennye naukoemkie tekhnologii. – Modern science-intensive technologies*, № 5. Pp. 53–57. [in Russian].
2. Rudneva, V. I. (transl.) (2008). Gippokrat Aforizmy [Hippocrates Aphorisms]. Moskva: Eksmo. [in Russian].
3. Kvalifikatsiini vymohy do medychnykh pratsivnykiv yak subiektiv trudovoho prava. Medosvita [Qualification of assistance to medical practitioners as subjects of labor law. Medosvit]. Retrieved from: <http://medosvita.info/2021/04/24/> [in Ukrainian].
4. Mushnikov, D. L., Svechina, A. V., Gruzdeva, A. A. & Kozlov, V. A. (2017). Professional'naya i deontologicheskaya kompetentnost' medicinskogo personala [Professional and deontological competence of medical personnel]. *Elektron. nauch.-obrazovat. vestn. «Zdorov'e i obrazovanie v XXI veke». – Electron. scientific-educational vestn. "Health and Education in the 21st Century"*, Issue 19, № 1. Pp. 25-31. [in Russian].
5. Kulyutkin, Yu. & Tarasov, S. (2001). Obrazovatel'naya sreda i razvitie lichnosti [Educational environment and personality development]. *Novye znaniya. – New knowledge*, № 1. Pp. 6–7.
6. Ostapenko, L. M. (2020). Osvitnie seredovyshche yak vplyvovyi chynnyk uspishnoi samorealizatsii zdobuvacha osvity [The educational environment as an influential factor in the successful self-realization of an education seeker]. *Materialy Mizhvuzivskoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Formuvannia suchasnoho osvitnoho seredovyshcha: teoriia i praktyka». Zb. nauk. pr. / Redkol.: N.V. Ilchenko (holova) ta in. Irpin. – Materials of the International Scientific and Practical Conference "Formation of the modern lighting environment: theory and practice"». Zb. Sciences. pr.* Retrieved from: <https://iek.irpin.com/assets/images/resources/52/1f330e0d35de6d922a2ab90ca2caafe1da6b18c7.pdf>. [in Ukrainian].